

Umman 2011

Resmi Adı	Umman
Başkent	Maskat
Yüzölçümü	212.460 km ²
Nüfus	3,090.150
GSYH	71,89 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Monarşi
Devlet Başkanı	Kabus Bin Said (1970-)
Dışişleri Bakanı	Yusuf Bin Alevi Abdullah El İbrahim
Türkiye Büyükelçisi	Seyyid Kais bin Ali el-Said
Askeri Harcamalar	4,047 milyar dolar
Asker Sayısı	42.600

Etnik Yapı

Arap	% 75
Diğer	% 12 (Hindu, Pakistanlı, Sri Lanka, Bangladeşli)

Dini Yapı

İbadi Müslüman	% 75
Sünni ve Şii	% 13
Diğer	% 12

Petrol Üretimi	867.900 varil/gün
Petrol Tüketimi	142.000 varil/gün
İhracat	45,93 milyar dolar
İthalat	21,41 milyar dolar

Umman 2011

Selim Dursun

[Sakarya Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi]

Sefa Mutlu Koca

[Sakarya Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi]

Özet

Ülke içi dengelerin iyi bir şekilde korunmasının ve nüfusunun az olmasının etkisiyle toplumsal barışı başarıyla sağlamış bir ülke olarak ortaya çıkan Umman'da, Sultan Kabus bin Said'e karşı bir muhalefet yok denecek kadar azdır. İktidara geldiği günden beri ülkenin kalkınmasına ciddi katkıları olan Said, halk tarafından sevilen bir lider konumundadır. 1970 yılında iktidara gelen Said için 2011 yılı, Umman Kralı olmasının 40. yıldönümü olmasından dolayı önemli bir yıl olmuştur. Bu yüzden bu yıl Umman'da büyük festivaller, gösteriler ve birçok ülkeden gelen liderlerin de katıldığı çeşitli düzeylerde kutlamalar gerçekleştirilmiştir. 40. yıl kutlamalarının halka vermiş olduğu coşku, 2. Asya Plaj Oyunları'nın Maskat'ta düzenlenmesiyle birlikte daha da artmıştır. Diğer yandan sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hayata geçirmek için ekonomik çeşitlilik oluşturma, diğer bir ifadeyle petrol ve doğalgaza olan bağımlılığı azaltma politikalarını hayata geçirmeye çalışan Maskat yönetimi, enflasyonla mücadeleyi de 2011 yılı öncelikli ekonomik hedefleri arasında göstermiştir. Bunun yanında Maskat yönetimi, siyasi ilişkilerini, Sultan Kabus'un yıllardır uygulamakta olduğu denge politikası üzerine uygulamaya özen göstermiş, hatta bu politikasının neticesinde İran'ın elinde esir düşen ABD vatandaşı Sarah Shourd'un serbest kalmasında, önemli roller üstlenebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Umman Baharı ■ 2011 Şura Meclisi Seçimi ■ Reformlar ■ İslami Bankacılık ■ Tarafsızlık Politikası

Oman 2011

Abstract

Oman, at the first half of the year 2011 by means of the influence of the arab spring had a lot of movement. During the anti-government protests that started during the first months of 2011 the demands about salary increase, diminishing the unemployment, and more democracy claims stood out. Oman government took seriously all the anti-government protests and tried to respond to the demands by economic ,social and political reforms. These policies of the government were succesful and because of that the protests did not spread much in terms of influence and number. The most important political reform after the protests which are also named as Oman spring was to increase the powers of the Shura Parliament whose members are elected by the public votes. Increasing the powers of the parliament was taken into action after the elections on october the 15th, 2011. Together with this reform oman stepped out from total monarchy towards partial monarchy. Oman economy, despite the effects of the arab spring especially due to the increase in oil prices and the improvement in tourism income continued growing in 2011 as well. But, the importance of the oil on economy despite the policies to enhance the economical sectors went on growing. Of all, in 2011, the most important development in oman economy although before was not seen positively was allowing the islamic banking. Oman, in 2011 continued its balanced and neutral foreign policies. These policies especially was clearly seen and in front on relations with those of political, regional actors with controversial issues and common clashing interests.

Keywords: Oman Spring | 2011 Elections of Shura Parliament | Reforms | Islamic Banking | Neutrality Policy

Ekonomik Gelişmeler

Ekonomik Yapı ve Ekonomi Politikası

Umman ekonomisi Şekil-1'de de görüldüğü gibi büyük oranda hidrokarbon kaynaklarına, petrol ve doğal gaza dayanmaktadır. Umman, petrol rezervlerinin azalması ve işgücünün hızlı artışı nedeniyle ekonomide farklılaştırma, sanayileşme ve özelleştirme adımlarını içeren bir kalkınma planı takip etmektedir. Bunun yanında Umman, artan işgücünü istihdam edecek iş alanları yaratma çabası içindedir. Bu amaçla turizm ve sanayinin geliştirilmesi hükümetin farklılaştırma stratejisinin en önemli unsurlarıdır. Diğer yandan Umman, petrol iyileştirme tekniklerinin geliştirilmesine bağlı olarak, petrol üretimini artırarak çeşitlendirme politikası için zaman kazanmak istemektedir.¹

Umman, ekonomisinin petrole olan bağımlılığının azaltılmasına yönelik olarak "Vizyon 2020" programı hazırlamıştır. Bu program ile 2020 yılına kadar petrol gelirlerinin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payının %50'ye yakın orandan %9'a düşürülmesi ve doğal gazın payının %10'a çıkarılması, özellikle petrokimya, plastik sanayi, turizm ve balıkçılık sektörlerinin ekonomideki ağırlığının artırılması hedeflenmektedir.

Hızlı nüfus artışı, azalan üretim düzeyi, işsizlik gibi diğer sorunlar da Umman ekonomisini zorlamaktadır. Umman, bu sorunlarla *Ummanlaştırma*² adı verilen yabancı işgücünün yerli işgücü ile değişimi, ekonomik çeşitlendirme ve özelleştirme politikalarıyla mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu politikalara ek olarak Umman hükümeti, özellikle gaza dayalı endüstrileri ülkenin güneyinden kuzeye kaydırarak sanayileşmenin tüm ülkeye yayılmasını amaçlamakta ve bölgeler arası eşitsizliği gidermeye çalışmaktadır.³

Şekil 1: Umman Ekonomisinin Sektörel Yapısı⁴ (%)

Sektörler	2008	2009	2010	2011*	2020**
Petrol ve Doğalgaz	49,9	40,6	46,5	50,0	19,0
Tarım ve Balıkçılık	1,1	1,4	1,2	1,2	5,1
Sanayi	16,0	18,5	16,7	15,0	29,0
Hizmetler	33,0	41,4	37,5	34,3	46,9

* Tahmini

** Vizyon 2020 Hedefi

Makro Ekonomik Gelişmeler

Umman ekonomisi, küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan olumsuz gelişmelere, birçok Avrupa Birliği ülkelerindeki borç krizlerine rağmen 2011 yılında istikrarlı bir şekilde büyüdü. Bu başarıda Umman hükümeti tarafından takip edilen ekonomi politikalarının ve artan petrol fiyatlarının önemli bir payı vardır. Hem 2011 yılının ilk yarısında yaşanan iç karışıklıklar hem de devletin ekonomiye müdahale politikaları nedeniyle gayrisafi hükümet harcamaları 2011 yılının ilk 10 ayında 18 milyar dolara çıktı. 2010 yılında bu miktar 15 milyar dolar civarında gerçekleşmişti. Bu harcamaların çoğu vatandaşların hayat standartlarının yükseltilmesi, işsizliğin azaltılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesi için yapıldı⁵. Umman hükümetinin uyguladığı maliye politikası ile hem uluslararası krizlerden hem de iç karışıklıklardan kaynaklanabilecek olumsuz yansımalar giderilmiş oldu.

Şekil 2: Temel Ekonomik Göstergeler⁶ (Milyar \$)

Temel Göstergeler	2007	2008	2009	2010	2011*
Nominal GSMH	41,9	60,6	46,8	55,6	66,8
Satın Alma Gücü Paritesine Göre GSMH	61,2	70,6	72,1	75,8	80,1
Kişi Başı GSMH	15,3	21,7	16,2	18,6	21,6
Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı GSMH	22,4	25,3	25,0	25,4	25,9
Reel GSMH Büyüme Oranı	6,7	12,8	3,6	4,2	4,5
Enflasyon Oranı	5,9	12,6	3,3	3,2	3,5
İşsizlik Oranı	15	15	15	15	15
İhracat	24,7	37,7	27,6	36,1	43,5
İthalat	16,0	22,9	17,8	19,3	21,4

* Tahmini

Umman ekonomisinin 2011 yılındaki büyümesinde en önemli rolü petrol gelirlerinin artması ve petrol dışı diğer sektörlerdeki olumlu gelişmeler oynamıştır. 2010 yılında reel olarak %4.2 büyüyen ekonomi, 2011 yılında %4.5'lik bir büyüme performansı göstermiştir. Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen gelir 2011 yılında 25.900 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu performansıyla Umman, Dünya Ekonomik Forumu tarafından gelişme yolundaki 40 Orta Doğu ülkesi içinde en iyi performans gösteren ikinci ekonomi olarak nitelendirilmiştir.⁷

Umman ekonomisinin temel makro göstergesi olan satın alma gücü paritesine göre 2011 Gayri Safi Milli Hasılasının (GSMH) tahmini 80.1 milyar dolar civarında gerçekleşeceği beklenmektedir. Satın alma gücü paritesine göre 2010 hasılası ise 75.8 milyar dolar olarak gerçekleşmişti. Umman, nüfusunun (3.027.059 Temmuz 2011 tahmini) da etkisiyle küçük bir ekonomi olsa da kişi başına düşen 25.900 dolarlık gelire alım gücü bakımından iyi bir pazar konumundadır. Umman'da tarımsal üretim düşük olduğundan tarımsal ürün ihtiyacının %80'den fazlası ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Umman'da gıda ürünleri ithalatının toplam ithalat içindeki payı 2011 verilerine göre, yaklaşık %10 civarındadır. Yukarıda belirtildiği gibi Umman ekonomisi büyük oranda hidrokarbon kaynaklarının üretimine ve ihracatına dayanmaktadır. Umman'ın yaklaşık 5,6 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır.⁸ Hidrokarbon kaynaklarının GSYİH içindeki payı 2010 yılında %46,5 iken, 2011 yılında %50 olmuştur. Sanayisi büyük oranda petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesine dayalı olan ekonomide hizmetler sektörünün payı 2011 yılında %46,9 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılı ihracat artışı büyük oranda petrol fiyatlarının yükselmesine bağlı olarak %20 artmıştır. 2011 yılında petrol gelirleri toplam ihracatın %75'ini oluşturmuştur. Kamunun artan yatırımlarına rağmen ülke enflasyonu düşük seyretmektedir. 2010 yılında %4.4 olan enflasyon oranının 2011 yılında %4 olacağı tahmin edilmektedir. Düşük enflasyon Umman'ın para politikasıyla da uyumludur. Para politikası, enflasyon hedeflemesi ile bağlantılı olarak Umman Riyali'nin ABD Doları karşısındaki sabit değerinin⁹ korunmasını da içermektedir. Umman'da diğer ekonomik göstergelerin olumlu seyir izlemesine rağmen, genç nüfus oranının yüksekliği nedeniyle işsizlik oranı yüksek olup %15 civarındadır.¹⁰

Diğer Ekonomik Gelişmeler

Ülke ekonomisinin petrole bağımlılığının azaltılmasında önemli rol üstlenen turizm sektöründe yatırımlar devlet tarafından teşvik edilmektedir. Umman hızlı bir şekilde çölleri, dağlarını ve kıyılarını turizme açmaya devam etmektedir. Turizm endüstrisi geliştirilmesi için turizm tesislerinin yapımı, altyapı yatırımları her yıl artmaktadır. Bu politikalara bağlı olarak turizmde 2011 yılında da hızlı büyüme kaydedilmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi verilerine göre 2011 yılında turizm sektörünün GSYİH içindeki payı %6,5

olmuştur. Ülkeye gelen turist sayısında bir önceki yıla göre 2011 yılında %15 civarında artış gerçekleşmiştir. Konseyin verilerine göre 2011 yılı içerisinde Umman'ı 1 milyon 605 bin turist ziyaret etmiştir. Bu dönemde direkt ve endirekt olarak turizm sektöründe 70.000 kişi istihdam edilmektedir.¹¹ Umman'da 2011 yılının ilk aylarında yaşanan karışıklıklar diğer Arap ülkelerinde yaşanan karışıklık kadar yayılmadığından ülkenin turizm faaliyetlerinde aksama yaşanmadı hatta Umman, ziyaretçiler tarafından en güvenli yer olarak görüldü. 2011 yılı itibariyle Mısır, Suriye, Bahreyn ve Yemen'de yaşanan siyasi karışıklıklar Umman'a turizm açısından avantaj sağladığı kaydedilmektedir.¹²

2011 yılında Umman'da bankacılık alanında önemli bir gelişme yaşandı. Umman hükümeti, Eylül 2011'de İslami bankacılığa izin verileceğini belirterek politika değişikliğine gitti. Hükümet daha önceleri bankaların evrensel olması gerektiği düşüncesiyle İslami bankacılığa sıcak bakmıyordu. Yaklaşık 3 milyon Müslüman'ın yaşadığı ülkede İslami finans sektörü için önemli bir potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir. Ancak, Umman'da İslami bankacılık sisteminin yerleşmesinin altyapı ve uzman yetersizliği nedeniyle 3-5 yılı bulabileceği tahmin edilmektedir.¹³

Umman, ekonominin çeşitlendirilmesine paralel olarak altyapı ve inşaat yatırımlarına önem vermektedir. Bu kapsamda Infra Umman 2011 altyapı ve inşaat fuarı 20-22 Eylül 2011 tarihlerinde Muskat'ta ilk defa düzenlenmiştir. Ülkede halen sürmekte olan altyapı çalışmaları nedeniyle son derece önemli olan bu fuar, altyapı ve inşaat yatırımlarının büyümeye devam etmesi nedeniyle yatırımcılar için bu sektörde önemli bir kapı olma özelliğini taşımaktadır. Bu fuar vasıtasıyla önde gelen şirketler bir araya getirilerek iş bağlantılarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Gelecek 5 yıl içinde Umman inşaat pazarının daha da büyüyeceği beklenmektedir.¹⁴ Umman'daki inşaat ve altyapı yatırımlarına Türk inşaat firmaları da ilgi göstermektedir. 1.8 milyar dolar bedelli Muskat uluslararası havaalanı terminali inşaatı konsorsiyumunda Türkiye'den Enka İnşaat A.Ş. firması da bulunmaktadır. Şubat 2011'de kontratı imzalanan projenin 38 ayda tamamlanması planlanmaktadır.¹⁵

İç Siyasi Gelişmeler

Siyasi Yapı

Umman, 1970 yılından beri Sultan Kabus (Qaboos Bin Said el-Said) tarafından aile hanedanlığı ile yönetilmektedir. Uzun yıllar monarşi ile yönetilen Umman'da 1996 yılında Sultan Kabus tarafından çıkartılan kararname ile anayasa niteliğinde temel yasa kabul edilmiştir. Bu yasa ile Devlet Meclisi ve Şura Meclisi oluşturulmuştur. Bu değişim ile Umman şeklen meşruti monarşiye dönüşmüştür.¹⁶ Kabile ve dini liderlerden atanma yoluyla oluşturulan Devlet Meclisi ve seçimle gelen 84 üyeli Şura Meclisinden oluşan Umman Konseyi, yasamadan çok danışma niteliğinde görevlere sahiptir.¹⁷

Başbakanlık, Maliye, Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları Umman Sultanı tarafından yürütülmektedir. Umman'da siyasi partilerin faaliyet göstermesi yasaktır. Ülkede bazı aşiret ve aileler siyasi güç sahibidirler. Yargı alanında bağımsız bir başsavcı ve yüksek mahkeme bulunmaktadır. Ayrıca ceza, ticaret, şeriat ve idari mahkemeler de vardır.¹⁸

Mutlak monarşi ile yönetilen ülkede 2003 yılında 84 üyeli Şura meclisini seçmek için genel oy hakkı verildi. Bağlayıcılığı olmayan Meclis, Sultana karşı sorumludur ve ülkede karar verici tek otorite Sultan'dır. Umman'da yönetici kesim ile geleneksel politik elit (zengin aileler ve kabile şeyhleri) arasında ekonomik ve sosyal anlamda çıkar dengesi üzerine kurulmuş idari bir yapı bulunmaktadır.¹⁹

*Umman Baharı*²⁰

Tunus'ta başlayan "Arap Baharı"nın yankıları Umman'da 2011 yılı başlarında görülmeye başladı. Yüzde 15 işsizliğin olduğu ülkede, 17 Ocak 2011'de ilk olarak yapılan gösteride hayat pahalılığı protesto edildi. Göstericiler hayat pahalılığı ve yolsuzluğu protesto eden sloganlar attı.²¹ Ocak ayında ilk kıvılcımı ateşlenen gösteriler Şubat ayında siyasi reform taleplerine dönüştü. 17 Şubat 2011 tarihinde başkent Muskat'ta, Cuma namazı sonrasında yaklaşık 300 kişilik bir grup "demokrasi istiyoruz" sloganları attı. Göstericiler ayrıca maaş artışı ve iş taleplerini de dile getirdiler. Göstericilerin siyasi talepleri olarak bakanların 4 yıldan fazla süre görev yapmaması, kabinenin üyeleri seçimle gelen Şura Meclisi'nce atanması hususları öne çıktı.²² Gösteriler 2011 şubat ayının son haftasında da devam etti. 27 Şubat 2011'de sanayi kenti Sohar'da yaklaşık 2000 kişilik gösterici polisle çatıştı ve olaylarda iki kişi yaşamını yitirdi.²³ Ufak çaplı olsa da protesto gösterileri yönetim üzerinde etkili oldu. Sultan Kabus, kabine revizyonuna giderek aralarında ekonomi bakanlığının bulunduğu önemli bakanlıklarda değişiklik yaptı. 26 Şubat 2011 tarihinde yapılan değişiklikler Ticaret ve Sanayi, Kamu Hizmetleri, Eğitim, Çevre, Ulaştırma ve Turizm bakanlıklarında yapıldı. Sultan Kabus ayrıca, 50 bin istihdam, 390 dolar işsizlik aylığı ve daha geniş ekonomik ve siyasi reform sözü verdi.²⁴

Umman yönetimi kabine değişikliğine ek olarak gösterilerin yoğunlaştığı bölgelerde askeri tedbirler de aldı. Bu amaçla Mart 2011 başında hükümet, liman kenti Sohar'ı da kapsayan gösterilerin yayılabileceği öngörüsüyle başkent Muskat'ın kuzeyine asker konuşlandırdı.²⁵ Bu önlemlerin yanında Umman Sultanı, Kraliyet Mahkemesi Divan Bakanı Seyyid Ali Bin Hamud el-Buseydi'yi göstericilerle görüşmesi ve taleplerini dinlemesi amacıyla Sohar'a gönderdi. Göstericilerin seçimle oluşturulan ancak yasama yetkisi ve hükümeti denetleme yetkisi bulunmayan Şura Meclisi'ne daha fazla yetki verilmesi çağrısına karşılık Sultan Kabus, el-Buseydi'nin başkanlığında bu konuları değerlendirecek bir bakanlık komitesi kurulduğunu açıkladı.²⁶

Umman Sultanı, Mart 2011 başında iki bakanını daha görevden aldı. Göstericilerin yolsuzlukla suçladığı ve görevden alınmalarını istediği kabine ve saray ilişkileri bakanlarının görevlerine son verildi. Bütün bu değişiklikler siyasi reform ve iş taleplerinde bulunan protestocuları yatıştırmak için verilen ödün olarak yorumlandı.²⁷

Bu gelişmeler üzerine Umman Sultanı Kabus, 13 Mart 2011 tarihinde yayımladığı kararnamede Umman Konseyi'ne yasama ve hükümeti denetleme yetkilerinin verileceğini açıkladı. Söz konusu yetkilerin verilmesine imkan sağlayacak anayasa değişikliğinin 30 gün içinde hazırlanması için ilgili komisyona talimat verdi. Umman Konseyi, seçimle belirlenen 84 üyeli Şura Meclisi ile üyeleri atama yoluyla belirlenen 57 kişilik bir tür senato işlevi gören Devlet Konseyi'nden oluşuyor. Her iki konsey, Sultan tarafından belirlenen genel politikaları uygulamaktan sorumlu hükümetin nezdinde birer danışma organı olarak hizmet görüyor. Sultan Kabus ayrıca, emekli maaşlarına yüzde 50'den yüzde 100'e değişen oranlarda zam yapılmasını da istedi.²⁸ Sultanlık, siyasi reformların gerçekleştirilmesi ve yeni iş imkanlarının oluşturulması için devlet bütçesinden 2.6 milyar dolar ayırdı.²⁹

Gösteriler nisan ayında da sürdü. Umman'ın güneyindeki liman kenti Selale'de binlerce kişi Cuma namazından sonra gösteri yaptı. Yaklaşık 3000 kişinin katıldığı gösteride demokrasi talepleri ön plana çıktı. Cami imamı Amir Hargan, kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada "Umman halkının reform için protesto etmekten korkmadığımı, ilk ve en önemli amaçlarının yıllardır yolsuzluk yapan hükümet yetkililerin yargılanması olduğunu" söyledi. Ummanlı göstericiler daha iyi maaş ve işin yanı sıra yolsuzlukla mücadele edilmesini de istedi.³⁰

Diğer Arap ülkelerindeki gösterilerden farklı olarak Umman'da göstericiler doğrudan rejim değişikliği talep etmekten ziyade, iş, ücretlerin artırılması, yolsuzluğun engellenmesi, siyasal katılımın sağlanması, seçilmiş organların yetkilerinin artırılması ve bağlayıcılığın verilmesi hususlarında taleplerde bulundular. Ayrıca gösterilere katılım azdı, gösteriler ülkede yaygınlaşmadı ve uzun süreli devam etmedi. Alınan önlemler ve reform vaatleri gösterilerin kısa ve az sayıda geçmesi üzerinde etkili oldu. Bu durum Sultan Kabus yönetiminin görece olarak diğer Arap ülkelerine nazaran halk nezdinde başarılı olduğunu göstermektedir.

2011 Şura Meclisi Seçimi

Umman Sultanı Kabus Bin Said tarafından 1992 yılında oluşturulan Şura Meclisinin 84 üyesi halk tarafından seçilmektedir. Umman, seçim sistemine göre 30.000 seçmenli seçim bölgelerine ayrılmış olup, her seçim bölgesinden 2 üye seçilebilmekte ve seçimler 4 yılda bir düzenlenmektedir. Seçimlerde 21 yaşını dolduran erkek ve kadınlar oy kullanabilir ve aday olabilmektedirler. Umman'da ilk defa bu seçimde seçmenler elektronik sistemle oylarını kullan-

dı.³¹ Elektronik kimlik kartı oylama sistemi kullanılarak seçimlerin şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlandı.³²

Umman'da siyasi reform ve iş talebiyle düzenlenen gösterilerin ardından Umman Sultanı Kabus, meclisin yetkilerini artırma sözü vermişti. Siyasi reform beklentileriyle 15 Ekim 2011 tarihinde seçime gidildi ve seçime katılım oranı en son 2007'de yapılan seçime göre oldukça yüksek gerçekleşti. Meclis üyesi olarak seçilebilmek için başvuran aday sayısında da bir önceki seçime nazaran %70'lik bir artış oldu. 2007 seçimine göre yüksek siyasi canlılığın nedeni olarak ülkede yaşanan siyasi karışıklık sonrasında meclisin yetkilerinin artırılacağı beklentisi gösterilebilir. Seçime kadınların ilgisi de yüksekti. 2007'de 21 kadın aday başvurusu yapılırken 2011 seçimine 77 kadın aday başvurusu yapıldı. Ancak, kadın adaylar için yürütülen kampanyalara rağmen sadece 1 kadın aday seçimi kazanabildi. Umman'da 21 yaş üzeri oy kullanma potansiyeline sahip 1.6 milyon seçmen bulunmaktadır. Ancak yerel nüfusun %33'ü (yaklaşık 520.000) son meclis seçimlerinde oy kullanmak için kaydedildi. Seçime katılım oranı %76 olarak gerçekleşti ve yaklaşık 400.000 seçmen sandık başına gitti.³³

Seçimlerden sonra yayımlanan Sultanlık kararnamesinde Şura Meclisinin yetkileri artırıldı ve Şura Meclisine yasama yetkisi verildi. Ayrıca meclise, hükümeti denetleme yetkileri kapsamında bakanları sorumlu tutabilme yetkisi de verilmiştir. Bu düzenlemeler, Umman Sultanlığı'nın hukuken mutlak monarşiden anayasal monarşiye geçiş yaptığı şeklinde yorumlanabilir.³⁴

Umman Dış Politikası

Hürmüz Boğazı'na konumu ve boğazın dünya petrol ticaretindeki önemi nedeniyle stratejik öneme sahip olan Umman'ın dış politikasına hakim olan temel unsur tarafsızlık ilkesidir. Umman, stratejik önemini dikkate alan, tüm dengeleri gözeten, ılımlı, 'hem Doğu hem de Batı'nın dikkate alındığı, aktif ve pragmatik dış politika anlayışını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda dış politikasının gereği olarak değişimlere açık olma, diğer ülkeler arasındaki anlaşmazlık ve sorunlarda tarafsız kalma, sorunların askeri yöntemlerle çözümlenmesinden ziyade, diplomasiye her alanda öncelik tanıma ve diplomatik ilişkileri kesmeme, Umman dış politikasına hakim ilkelere;³⁵ Umman bölgesel ve uluslararası örgütlerle işbirliği içinde, bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi politikasını devlet politikası olarak belirlemiştir.

Umman bu dış politika yaklaşımını günümüzde de sürdürmektedir. Umman'ın yerleşik dış politik stratejisi son dönem İran nükleer krizi ve Arap Baharı ile yaşanan gelişmelerde de kendini göstermiştir. Arap Baharı'nın etkilerinin Umman'da görülmeye başlamasından kısa süre sonra Başbakan yardımcısı Seyyid Fahd, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un 20 Şubat 2011 tarihinde gerçekleştirdiği Muskat ziyareti sırasında yaptığı açıklamasında 'Umman devletinin bölgesel ve ulusal halkların dayanışma içinde, çatışmalardan

uzak bir uluslararası yapı tesis etmeleri ve bu konuda bölgesel ve uluslararası örgütlerin önemli rol oynamaları gerektiğini ifade ederek³⁶ bu yöndeki dış politika amacını ortaya koymuştur. 2011 yılında Umman dış politikasının ana eksenini Arap Baharı'nın etkileri belirlemiştir.

Umman dış politikasını yönlendiren diğer önemli unsur sınırlı petrol kaynakları nedeniyle ekonomik çeşitlendirme politikasıdır. Umman, dış politika-da bu amacı gerçekleştirmeye dönük atmaktadır.³⁷

Umman-ABD İlişkileri

Umman-ABD ilişkilerini, Umman'ın jeostratejik konumu itibarıyla enerji güvenliği, İran ile ilişkiler, iki ülke arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmaları dolayısıyla ekonomik ilişkiler, Umman'ın karşı karşıya kaldığı iç karışıklıklar gibi temel faktörler belirlemektedir. ABD, dünya enerji transferinin önemli bir kısmının gerçekleştirildiği Hürmüz boğazının güvenliğine çok önem vermektedir. Bu bağlamda Hürmüz Boğazının güvenliğinde önemli bir yer tutan Umman ile olan ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Diğer yandan ABD, İran'ı yalnızlaştırma politikası çerçevesinde Umman ile ortak hareket etmek istemektedir. Umman-ABD ilişkilerinde Hürmüz Boğazı³⁸ en önemli konudur. ABD'nin Umman ile ilişkisi bu devletin Hürmüz Boğazı'nın kontrolünde önemli bir stratejik noktada bulunmasına dayanmaktadır. Bu nedenle ABD ile Umman arasında diplomatik ve askeri ilişkiler üst düzeydedir. Hürmüz boğazının güvenliği konusunda hava ve deniz sahalarını ABD deniz ve hava kuvvetlerinin kullanılmasına izin veren Umman, İran'a uygulanacak tecrit ve muhtemel askeri önlemler konusunda ABD ile ortak hareket etmeyerek bölgede bir denge politikası geliştirmiştir.³⁹ Bu politika Umman'ın dış politikasının en temel özelliğidir. Tarafsızlık ve komşularla barış içinde yaşama politikalarıyla Umman, hem İran hem de ABD ile yakın ilişkilere sahiptir ve aynı zamanda İran'ın nükleer enerji politikalarına ilişkin sorunun çözümü konusunda diplomatik yolların kullanılmasını arzulamaktadır.⁴⁰

Umman sınırlı da olsa "Arap Baharı"nın etkilerini 2011 yılının ilk yarısında hissetmiştir. ABD, Umman'da siyasi karışıklığın başladığı ilk aylarda konuyla ilgili sessiz kalarak eleştiri yapmaktan kaçınmıştır. ABD'nin bu politikasında ülkede yaşanan karışıklığın düşük seviyede kalması, gösterici sayısının azlığı ve ülkenin stratejik öneminden kaynaklandığı söylenebilir. Siyasi karışıklığın bittiği 2011 Haziran ayında bir Umman ulusal gazetesine demeç veren ABD Umman Büyükelçisi Richard J. Schmierer, Umman'ın bu süreçte büyük bir değişiklik geçirdiğini, Sultan Kabus'un Ummanlıların sorunlarını anladığını ve sorunlara acilen çözüm ürettiğini belirtti.⁴¹

Umman-ABD ilişkilerinin diğer önemli boyutu savunma alanındadır. ABD, hem bölgenin hem de Umman'ın güvenlik garantörü durumundadır. Bu alanda Umman ile ABD arasında savunma, askeri ve terörizm alanlarında işbirliğine gidilmiştir. Bu işbirliği 2001 yılından sonra daha da artmıştır. Umman, ABD'nin bölgede ve Afganistan'da yürüttüğü askeri faaliyetlere de katkı sağlamıştır. Umman ayrıca askeri ekipmanlarını ABD'den satın alarak savunmasını güçlendirmektedir. ABD askeri ve savunma alanlarında Umman'a doğrudan yardımlar da yapmaktadır. 2011 yılında ABD'nin yaptığı yardım miktarı 15 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir.⁴²

ABD, Umman'daki insan hakları konusundaki gelişmelere duyarlılık göstermektedir. 2011 Aralık ayında ABD büyükelçiliği işbirliği ile Muskat'ta "Umman ve Birleşik Devletler'de İnsan Hakları" konulu toplantı düzenlendi. Toplantıda ABD büyükelçiliği yetkilisince yapılan açıklamada, Umman Sultanlığı'nın insan haklarının korunması konusunda insan hakları kuruluşlarıyla işbirliğine giderek insan haklarının geliştirilmesi konusunda önemli bir rol oynadığı vurgulandı.⁴³ Ancak ABD'nin insan hakları ihlalleri konusunda duyarlılığı ülkeden ülkeye değişebilmektedir. ABD'nin bölgede müttefiki olduğu diğer ülkelerdeki (özellikle Suudi Arabistan) insan hakları ihlalleri konusunda aynı duyarlılığı göstermediği, insan hakları konusundaki vurgusunun pragmatik nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Arap baharının etkisi ve Umman'ın stratejik önemi ABD'nin bu ülkedeki insan hakları yaklaşımını etkilemiştir. Umman, insan haklarının iyileştirilmesi alanında özellikle dinsel özgürlükler, kadın hakları ve kadınların siyasal hayata katılması, insan kaçakçılığının önlenmesi, çalışma haklarının iyileştirilmesi, medya ve ifade özgürlükleri konusunda çaba harcamaktadır.

Umman-Türkiye İlişkileri

Umman-Türkiye ilişkileri özellikle savunma, eğitim ve ekonomi alanlarında giderek artmakta ve yoğunlaşmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyi 2010 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün bu ülkeyi ziyaret etmesiyle daha da artmıştır.⁴⁴ İki ülke ilişkilerindeki gelişme 2011 yılında da sürmüştür. 5 Şubat 2001'de Bülent Ecevit hükümeti döneminde imzalanan ve süresi 2011 yılında dolan "Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı ile Umman Sultanlığı Savunma Bakanlığı Arasında Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası"nın yürürlük süresi uzatılmıştır. 22 Ocak 2011 tarihinde Umman'ı ziyaret eden Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanı Vecdi Gönül, söz konusu mutabakatın 5 yıl daha uzatılmasına ilişkin antlaşmayı imzalamıştır.⁴⁵ Mutabakat ile taraflar arasında askeri işbirliğinin geliştirilmesi, karşılıklı deneyim ve bilgi mübadelesinin gerçekleştirilmesinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Anlaşma kapsamında askeri alanda tecrübe, teknoloji ve bilgi değişimi, askeri eğitim ile ilgili kursların veya programların kullanımı, askeri personelin askeri tatbikatlara katılımlarına ilişkin gözlemci değişimi, karşılıklı resmi ziyaretler ve askeri teçhizat alanındaki deneyimlerin değişimi konularında da işbirliğine varılmıştır.⁴⁶

İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi çabaları eğitim alanında da yaşanmıştır. 16 Ocak 2011'de Umman Eğitim Bakanı, Türkiye'ye geldi ve mevkidaşı dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu ile görüştü. Konuk bakanın temasları 21 Ocak tarihine kadar devam etti. Konuk bakanın ziyareti sırasında eğitim alanında ilişkilerin güçlendirilmesi ve özellikle yüksek öğretimde ikili işbirliğini daha da artırılması konuları ele alındı.⁴⁷

Diğer yandan iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde de 2011 yılında gözle görülür iyileşme yaşanmıştır. 2010 yılında Umman'dan Türkiye'ye yapılan ihracat miktarı 39 milyon dolar iken, bu rakam 2011 yılında 57 milyon dolara yükselmiştir. İthalat ise 129 milyon dolardan 215 milyon dolara yükselmiştir. Geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında son iki yılda gerçekleşen ticaret hacmi kayda değerdir.⁴⁸ Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini ekonomik ve siyasi alanda geliştirmek isteyen Türkiye'nin bu politikası, Umman ile olan ilişkilerine de yansımakta ve son dönemde iki ülke ilişkileri giderek gelişmektedir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinde ekonomik yatırımların önemi büyüktür. Türkiye ekonomik yatırımlar açısından Umman'a özel önem vermektedir. Umman'da Türk şirketleri inşaat, altyapı, turizm, enerji alanlarında yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar ülkeye yabancı sermaye girişi anlamına geldiği için Umman yönetimi tarafından da memnuniyetle karşılanmaktadır.

İki ülke arasında gelişen ekonomik ilişkilerin daha iyi seviyelere çıkarılması konusunda karşılıklı çabalar devam etmektedir. Bu çerçevede Umman ile Türkiye arasındaki ticari ilişkileri güçlendirmek, ticaret ve yatırım teşvik etmek amacıyla, Türkiye'nin Muskat Büyükelçisi Mehmet Hayri Erol başkanlığındaki bir heyet, 22 Ağustos 2011 tarihinde, Umman Yatırım, Tanıtım ve İhracatı Geliştirme Kurumu Başkanı Salem Bin Zamalek ile görüştü. Görüşmede inşaat, turizm, üretim, lojistik ve yüksek teknoloji alanlarındaki yatırım imkanları ele alındı. Zamalek, görüşme sonrası yaptığı açıklamada, Türkiye ve Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin derinleştiğini, Türk şirketlerinin Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde altyapı yatırımlarında uzun süredir varlıklarını sürdürdüklerini, Türkiye'nin ihracatı sürekli artan ve Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi haline geldiğini ve bu nedenle de iki ülke arasında daha yakın işbirliğinin sağlanması gerektiğini kaydetti. Büyükelçi Erol ve beraberindeki heyet de Türkiye'nin daha fazla yatırımla Umman ekonomisine katkıda bulunacağını vurguladı.⁴⁹

19 Eylül 2011'de, Umman Ticaret ve Sanayi Odası (OCCI) Başkanı Halil bin Abdullah el-Khonji, Muscat'ta Türkiye Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Erşat Hüzmüzlü ile görüştü. Görüşmede mevcut ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik ve ticari ilişkilerin iyileştirilmesi konuları ele alındı. Ayrıca eğitim, mesleki eğitim, bilim ve araştırma alanlarında işbirliği konuları görüşüldü. Bu kapsamda Türk şirketlerince, Ummanlı genç işçilerin yeteneklerinin ve becerilerinin artırılması amacıyla eğitim imkanlarının sağlanması konusun-

da işbirliğine varıldı. Umman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı el-Khonji, Umman'ın mevcut sanayi sitelerinde yatırım imkanlarından yararlanmaları için Türk tarafına çağrıda bulundu. Başdanışman Hürmüzlü de, Türkiye ve Umman arasındaki ticaret ve yatırım için elverişli uygun ortamın sağlanmasından ve iki ülke arasındaki gelişen ticaret ve yatırım bağlarından övgüyle söz etti.⁵⁰

Türk firmaları Umman'daki ekonomik faaliyetlerini geliştirmek kapsamında 20-22 Eylül 2011 tarihleri arasında düzenlenen altyapı ve inşaat fuarı olan Infra Umman 2011 fuarına katıldı. Fuarda firmalar, inşaat malzemeleri, ağır teçhizat, mühendislik ve müşavirlik hizmetleri, mimarlık hizmetleri, ürün ve altyapı projeleri için gerekli hizmetler alanlarında ürünlerini ve hizmetlerini sergilediler.⁵¹

Umman-İran İlişkileri

İran-Umman ilişkileri, diğer körfez ülkelerinin İran'a karşı hissettikleri tehdit algılamasından farklı olarak gelişmiştir. İki ülke ilişkileri Şah döneminden buyana genel itibariyle karşılıklı işbirliği ve çıkar çerçevesinde yürütülmüştür. Özellikle, Umman Sultanı Kabus'un 2009 yılında İran'ı ziyaret etmesi sonrası ilişkiler diğer Arap ülkelerinden farklı olarak gelişme göstermiştir. İki ülke arasında güçlü diplomatik ve siyasi ilişkilerin yanı sıra başta enerji olmak üzere çeşitli sektörlerde önemli ekonomik ilişkiler söz konusudur.⁵²

Bölge ve bölge dışı ülkelerin en önemli güvenlik konusu olan İran'ın nükleer çalışmalarına ilişkin Umman dışişlerinin resmi görüşü, 'İran'ın barışçıl amaçlı nükleer enerji edinim hakkının söz konusu olduğunu, sorunların diyalog yoluyla çözülmesi gerektiği, bölgenin hiçbir şekilde askeri bir çatışma görmek istemediği' yönünde olmuştur.⁵³ Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden bu iki jeostratejik ülkenin Sünni Arap ülkelerinden farklı olarak işbirliği içinde olmaları karşılıklı çıkarların örtüşmesinden kaynaklanmaktadır. İran, Arap Birliği ve Körfez İşbirliği Konferansı içinde zaman zaman Tahran'ı savunacak bir dost elde ederken, Umman İran ile yaptığı doğalgaz antlaşmaları ve önemli ticari yatırımlarla ekonomik çıkarlarını gözetmektedir. Bu çerçevede her iki ülkenin pragmatik bir dış politika anlayışı ile hareket ettikleri söylenebilir. Umman dışişleri bakanlığınca açıklanan dış politika prensibi 'ikili ilişkilerde ideolojiden çok jeostratejik gerçekler çerçevesinde pragmatik bir dış politika üretmek' şeklinde ifade edilerek bu durum vurgulanmıştır.⁵⁴

İran-Umman ilişkilerinde son dönemde, hızla artan bir ivme gözlenmektedir. Bunun somut bir göstergesi, Umman Dışişleri Bakanı Yusuf Bin Alevi'nin 2011 yılında bu ülkeyi iki defa ziyaret ederek İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salih ve İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat ile görüşmesidir. Diğer yandan iki ülke Şubat ayı başında ortak bir askeri tatbikat yaparak işbirliğinin askeri seviyesini göstermiştir. 6 Şubat 2011'de başlayan tatbikat 5 gün sürmüştür. Tatbikat sırasında iki ülke, deniz işbirliği konusunda ortak hareket etme ka-

ranı aldılar. İran-Umman Ortak Askeri Komitesi'nin İranlı başkanı Tuğgeneral Mustafa Selami “yapılan tatbikat ve görüşmelerde Umman Silahlı Kuvvetler Harekat ve Planlama Yardımcısı General Raşid bin Shaidi ile Hürmüz Boğazı'nda deniz işbirliği yapılması konusunda görüş birliğinde olduklarını” ifade etmiştir. General Selami de yaptığı açıklamada “gemicilik alanında güvenliğin sağlanması, deniz faaliyetlerinin geliştirilmesi, yerel teknolojilere dayanılması, bilim ve eğitime ilişkin konuların mübadelesi ve insani işbirliği yapılması yönünde Umman başta olmak üzere Müslüman ve dost ülkelerle bölgesel ve uluslararası işbirliği sağlanması konusu üzerinde durduklarını” vurgulamıştır.⁵⁵

16 Mart'ta Süveyş Kanalı'nı geçerek Akdeniz'e açılan ve Suriye limanlarını ziyaret eden İran donanması dönüşte Muskat'ta Sultan Kabus Limanı'na uğramıştır. İran'ın Umman Büyükelçisi Hüseyin Nuşabadi “İran donanmasının bölge ülkelerine barış ve dostluk mesajı götürmek üzere yola çıktığını ve hassas bir misyonu yerine getirdikten sonra tekrar yurda dönerken kardeş ve dost ülke Umman'a da uğradığını” ifade etmiştir.⁵⁶

14 Haziran 2011'de İran İçişleri Bakanı Mustafa Muhammet Neccar, Umman-İran-Katar arasında Üçlü Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalandığını duyurmuştur. Bakan Neccar, anlaşmanın bölge ülkelerinin sınır güvenliğinin sağlanması, insan ve uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesi, organize suçlarla mücadele konularını kapsadığını belirtmiştir.⁵⁷

Umman-İran arasındaki artan diplomatik ilişkilere paralel olarak 27 Mart ve 25 Haziran'da İran'ı ziyaret eden Umman Dışişleri Bakanı Yusuf Bin Alevi, İranlı Meslektaşları Ali Ekber Salihi ve İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat ile görüşmüştür. Görüşmelerde ikili ilişkilerin daha çok geliştirilmesi kararı verilirken, Yusuf bin Alevi ‘İran İslam Cumhuriyeti’nin bölgede oynadığı rolün önemine vurgu yapmış ve İranlı yetkililerle görüşmelerin sürekli devam ettirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca bakan Alevi, kriz ve şiddetin halkların taleplerine saygı çerçevesinde çözülebileceğini dile getirmiştir. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat ise Tahran ile Muskat'ın yakın ve sürekli bir uyum içinde gelişen ilişkilerinin önemine vurgu yapmıştır.⁵⁸

Umman Dışişleri Bakanı Alevi'nin Mart ayında İran'ı ziyareti sonrasında 5 Mayıs'ta İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi Umman'ı ziyaret etmiştir. Taraflar bu ziyarette ikili ilişkiler ve siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda daha önce yapılan anlaşmaların yürütme sürecini ele alarak, aradaki işbirliğinin daha da geliştirilmesi adına atılabilecek yeni adımlar üzerinde durmuşlardır. Ali Ekber Salihi Umman Sultanı Kabus ile de görüşerek iki ülke arasındaki enerji işbirliği sürecinde gelinen noktayı anlatmıştır. Buna göre, daha önce Kuzey-Güney transit yolu oluşturmak amacıyla İran, Türkmenistan, Umman ve Katar arasında imzalanan beşli protokolden bahsederek bölge ülkelerinin işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Görüşmede Umman Sultanı ise ‘biz İran Cumhuriyeti’nin bölgede önemli bir ülke olarak daima bölgenin huzur ve is-

tıkrarı peşinde olduğunu düşünüyoruz' ifadesini kullanmıştır.⁵⁹ İkili görüşmelerde bölgedeki Arap devletlerindeki halk hareketlerine değinen Sultan Kabus 'sorunlara acil çözüm bulunması ve ilgili yönetimlerin halkın isteklerine cevap vermeleri gerektiğini' ifade etmiştir.⁶⁰

Umman-Hindistan İlişkileri

Umman ile Hindistan arasında son yıllarda askeri ve savunma işbirliği alanlarında ilişkilerin geliştiği gözlenmektedir. 27 Aralık 2011 tarihinde Umman Savunma Bakanı Sayyid Badr bin Saud el-Busaidy, iki ülke donanma komutanlıkları tarafından gerçekleştirilen 'Ortak Deniz Tatbikatı'na katılmak üzere Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret neticesinde iki ülke arasında 2005 yılında imzalanan Askeri İşbirliği Mutabakat Zaptı'nın beş yıllığına uzatılması kararı verilmiştir. Anlaşmaya Hindistan adına Savunma Bakanı Shri Ak Antony imza atmıştır.⁶¹ Her iki ülke savunma bakanları 5 Eylül'de gerçekleşen Beşinci Umman-Hindistan Ortak Askeri İşbirliği Komitesi toplantısını hatırlatarak 2016 yılına kadar bu toplantıların devam edeceğini deklare etmişlerdir. Hindistan Savunma Bakanı Antony toplantı sonrası yaptığı açıklamada Umman Savunma Bakanı Busaidy ile bölgesel güvenlik ve deniz güvenliği konusunu görüştiklerini, özellikle gelişen korsanlık olaylarına ilişkin alınabilecek önlemler üzerinde durduklarını ifade ederek, iki ülke arasındaki savunma ve güvenlik alanındaki işbirliği ve diyalogun devam edeceğini ifade etmiştir. Söz konusu deniz tatbikatının iki ay öncesinde gerçekleşen ve 'doğu köprüsü' olarak isimlendirilen ortak hava tatbikatı sonrasında gerçekleşmesi iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin seviyesini göstermesi açısından önemlidir.⁶²

Umman-Hindistan arasında diğer önemli gelişme gösteren alan ekonomik ilişkilerdir. 22 Ekim 2011'de Muskat'ta Umman Sanayi ve Ticaret Odası, Hindistan büyükelçiliği ve Hindistan Sanayi ve Ticaret Federasyonu tarafından gerçekleştirilen konferansta Umman ve Hindistan arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Konferansa Hindistan'ın Muskat Büyükelçisi Anil Wadhwa, Umman adına Umman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Halil bin Abdullah el-Khonji ve Umman-Hindistan İş Konseyi Başkanı Pankaj Khimji katılmıştır. Konferansta Khimji Umman'ın coğrafi ve demografik yapısının yatırım yapmaya çok müsait olduğunu, özellikle petrokimya ve turizme yönelik yatırımlar üzerinde çalışılmasını gerektiğini ifade etmiştir. Deniz ticareti alanında da Umman Sultanlığı'nın Ro-Ro gemiciliğine 10 milyar dolarlık bir yatırım düşündüğünü belirtmiştir.⁶³ Büyükelçi Anil Wadhwa ise Hindistan-Umman arasındaki ilişkilerin dostluk çerçevesinde ekonomi, ticari, eğitim ve teknoloji alanlarında gelişmekte olduğunu söylemiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacminin 2010 yılında 2.5 milyar dolar olmasına karşılık 2011 de bu rakamın 4.5 milyar dolara çıktığını ifade etmiştir. 2011 yılında Umman ve Hindistan arasında yaşanan en önemli ekonomik gelişme Umman Sultanlığı'nın Hintli Steel Authority of India Limited isimli çelik şirketiyle Umman'da bir çelik fabrikasının yapılması konusunda anlaşması olmuştur. 3 milyar dolarlık bir yatırımı içeren anlaşmaya göre yıllık 3

milyon ton çelik üretme kapasitesine sahip olacak olan fabrikanın Umman Petrol Şirketi ile ortaklaşa yapılmasına karar verilmiştir.⁶⁴

Sonuç

Umman, Arap Baharı'nın etkilerini diğer ülkelere nazaran aldığı önlemlerle kısa sürede atlattır. Umman'da 2011 yılının ilk aylarında iş ve ücret artışı, yolsuzlukların önlenmesi talepleriyle başlayan gösteriler daha sonra yönetim karşıtı ve siyasi reform taleplerine dönüştü. Umman yönetimi ise, gösterileri sert bir şekilde bastırmaktan ziyade ekonomik ve siyasi önlemler aldı. Ayrıca yönetim göstericilerle diyalog yoluna başvurarak göstericilerin taleplerini dinledi ve onlara siyasi reform sözü verdi. Yönetim ekonomik önlemler kapsamında ücret ve maaşların artırılması, işsizlik ve yoksulluğun önlenmesi için bütçe ayrılması gibi somut ekonomik tedbirler aldı. Bu uygulamaların yanında kabinedeki bakanların çoğu değiştirildi. Göstericilerin talepleri arasında olan Şura Meclisi'nin yetkileri meclis seçiminden hemen sonra artırıldı. Üyeleri halk tarafından seçilen meclise yasama ve hükümeti denetleme yetkisi verildi.

Umman'ın iç siyasi hayatında bu gelişmeler olurken, ekonomi alanında 2011 yılında olumlu gelişmeler yaşandı. Umman ekonomisi 2011 yılında petrol fiyatlarındaki yükselmeye bağlı olarak büyüdü. Bunun yanında özellikle turizmde yaşanan olumlu gelişmeler de büyümeyi olumlu etkiledi. Umman yönetimi ekonominin çeşitlendirilmesi politikası bağlamında alt yapı ve inşaat yatırımlarına büyük önem vermektedir. Bu amaçla 2011 yılının eylül ayında Infra 2011 altyapı ve inşaat fuarı düzenlenmiş ve özellikle yabancı yatırımcıların dikkati çekilmek istenmiştir. Özel sektör yatırımlarının yanında maliye politikası kapsamında kamu yatırımları da ekonomi için önemli yer tutmaktadır. 2011 yılında bankacılık ve finans alanındaki en önemli gelişme İslami bankacılığa yeşil ışık yakılmasıdır. İslami bankacılık uygulamasına geçilmesi, altyapı yetersizliği nedeniyle zaman alacaksa da, özellikle faize duyarlı kesimlerin tasarruflarının ekonomiye kazandırılmasında önemli bir işlev göreceği beklenmektedir.

Umman, önemli geçiş yolu olan Hürmüz Boğazı'nı kontrol etmede stratejik bir komundadır. Umman'ın bu konumu bölge ve küresel aktörlerle ilişkilerini de etkilemektedir. Umman dış politikasını etkileyen diğer önemli unsur ekonomik çeşitlendirme politikasıdır. Umman yönetimi dış politikanın imkânlarını ekonomik çeşitlendirme politikalarına destek sağlamak için kullanmaktadır. Stratejik önem ve ekonomik yapının ağırlıklı olarak belirlediği Umman dış politikası, denge politikası üzerinde uzun yıllardır yürütülmektedir. Batı ülkeleriyle olduğu kadar Doğu ülkeleriyle de ilişkiler olumlu seviyededir. Umman, ABD ile özellikle güvenlik alanında yoğun ilişkiler içindedir. Diğer körfez ülkelerinin aksine İran'la da ilişkilerini iyi tutmaktadır. Umman-Türkiye ilişkileri 2010 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 2011 yılında, iki ülke arasında daha önce imzalanan anlaşmalar yenilenmiş ve işbirliği imkanları artırılmıştır.

Kronoloji

- **16 Ocak:** Umman Eğitim Bakanı Türkiye'ye geldi ve mevkidaşı dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu ile görüşti. Konuk bakanın temasları 21 Ocak tarihine kadar devam etti.
- **17 Ocak:** Umman'da Arap Baharı'nın etkisiyle ilk olarak yapılan gösteride hayat pahalılığı protesto edildi.
- **22 Ocak:** Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanı Vecdi Gönül Umman'ı ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında, süresi 2011 yılında dolan "Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı ile Umman Sultanlığı Savunma Bakanlığı Arasında Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası"nın 5 yıl daha uzatılmasına karar verildi.
- **6 Şubat:** İran-Umman arasında 5 gün sürecek ortak askeri tatbikat başlandı.
- **17 Şubat:** Başkent Muskat'ta, Cuma namazı sonrasında yaklaşık 300 kişilik grup, "demokrasi istiyoruz" sloganları atarak gösteri yaptı.
- **24 Şubat:** Türkiye'den Enka İnşaat A.Ş. firmasının da aralarında bulunduğu 1.8 milyar dolar bedelli Muskat uluslararası havaalanı terminali inşaatı projesinin kontratı imzalandı.
- **26 Şubat:** Gösteriler sonrasında kabinede değişikliğe gidildi ve Ticaret ve Sanayi, Kamu Hizmetleri, Eğitim, Çevre, Ulaştırma ve Turizm bakanlıklarında değişiklik yapıldı.
- **27 Şubat:** Sanayi kenti Sohar'da yaklaşık 2000 kişilik gösterici polisle çatıştı ve olaylarda iki kişi yaşamını yitirdi.
- **1 Mart:** Umman hükümeti sanayi ve liman kenti Sohar'ı da kapsayan gösterilerin yayılabileceği öngörüsüyle başkent Muskat'ın kuzeyine asker konuşlandırdı.
- **27 Mart:** Umman Dışişleri Bakanı Yusuf Bin Alevi İran'ı ziyaret etti ve İranlı Meslektaş Ali Ekber Salihî ve İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat ile görüşti.
- **22 Nisan:** Umman'ın güneyindeki liman kenti Selale'de binlerce kişi Cuma namazından sonra gösteri yaptı. Yaklaşık 3000 kişinin katıldığı gösteride demokrasi talepleri ön plana çıktı.
- **5 Mayıs:** Umman Dışişleri Bakanı Alevi'nin Mart ayı ziyareti sonrasında İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihî Umman'ı ziyaret etti.

- **14 Haziran:** Umman-İran-Katar arasında üçlü güvenlik ve işbirliği anlaşması imzalandı.
- **25 Haziran:** Umman Dışişleri Bakanı Yusuf Bin Alevi İran'ı ziyaret etti ve İranlı Meslektaşları Ali Ekber Salih ve İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejat ile görüştü.
- **17 Eylül:** Umman hükümeti İslami bankacılığa izin verileceğini belirterek bu yönde politika değişikliğine gitti.
- **19 Eylül:** Umman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Halil bin Abdullah el-Khonji Muskat'ta Türkiye Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Erşat Hürmüzlü ile görüştü.
- **20 Eylül:** Infra Umman 2011 altyapı ve inşaat fuarı Muskat'ta ilk defa düzenlendi. Fuar 22 Eylül'e kadar sürdü.
- **15 Ekim:** Halk tarafından seçilen 84 üyeli Şura Meclisi seçimleri yapıldı.
- **21 Ekim:** Şura Meclisi seçimlerinden hemen sonra yayımlanan Sultanlık karamamesinde Şura Meclisi'nin yetkileri artırıldı ve meclise yasama yetkisi verildi.
- **27 Aralık:** Umman savunma bakanı Sayyid Badr Bin Saud Bin el-Busaidi beraberindeki askeri heyetle birlikte iki ülke donanma komutanlıkları tarafından gerçekleştirilecek ortak deniz tatbikatına katılmak üzere Hindistan'ı ziyaret etti.

Notlar

- 1 Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, "Umman", Hazırlayan Melike Alpan, Haziran 2011, <http://www.hububatbirlik.org...>, 24.03.2012.; T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 09.04.2012.
- 2 Ummanlaştırma; ülkede şirket kurmak isteyen genç Ummanlı girişimcilere destekleme fonlarının sağlanması, özel sektörde (özellikle petrol, turizm, tarım sektörlerinde) Ummanlı istihdamı için kotalar konması (%30), söz konusu kotalara uymayan şirketlere ceza uygulanması, nitelik gerektirmeyen mesleklerde Ummanlı olmayanların çalıştırılmasının yasaklanması, Ummanlılara mesleki eğitim verilmesi gibi politikalarla uygulanmaktadır. Bkz. T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 09.04.2012.
- 3 T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 09.04.2012.
- 4 Global Research, "Oman Economic Overview", Ocak 2011, <http://www.menafn.com/...>, 09.04.2012; <http://www.mone.gov.om/book/mb/Feb2012/T2.pdf>, 10.04.2012; Central Bank of Oman, "Mid-Year Review, of the Omani Economy 2011", Ocak 2012, <http://www.cbo.gov.om/...>, 10.04.2012.
- 5 "Economy registers growth, stability in 2011", *Oman Daily Observer*, 02 Ocak 2012.
- 6 "Economic Indicators for Oman 2011", <http://www.economywatch.com...>, 24.03.2012; <https://www.cia.gov...>, 03.04.2012; Global Research, "Oman Economic Overview", Ocak 2011, <http://www.menafn.com/...>, 24.03.2012; <http://www.mone.gov.om/book/mb/Feb2012/contents.htm>, 24.03.2012; Central Bank of Oman, "Mid-Year Review, of the Omani Economy 2011", Ocak 2012, <http://www.cbo.gov.om/...>, 10.04.2012; Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, "Umman", Hazırlayan Melike Alpan, Haziran 2011, <http://www.hububatbirlik.org...>, 10.04.2012.
- 7 T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 10.04.2012; "Economic Indicators for Oman 2011", <http://www.economywatch.com...>, 24.03.2012.
- 8 Veysel Ayhan, "Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel İle Modernite Arasındaki Bir Ülke", *Ortadoğu Analiz*, Mayıs 2010, Cilt 2 - Sayı 17, s.41.
- 9 1 ABD Doları = 0,385 Oman Riyali; 1 Oman Riyali = 2,597 ABD Doları'dır.
- 10 T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 24.03.2012; <https://www.cia.gov...>, 14.03.2012; "GDP grows 20pc to cross RO 13 billion", *Oman Daily Observer*, 21 Ocak 2012; <http://www.mone.gov.om/book/mb/Feb2012/T2.pdf>; 24.03.2012.
- 11 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Oman Ülke Bülteni 2010", <http://www.deik.org.tr...>, 24.03.2012; T.C. Muskat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ülke Raporu 2009, <http://www.musavirlikler.gov.tr...>, 24.03.2012; World Travel & Tourism Council, The Economic Impact of Travel & Tourism 2012: Oman, <http://www.wttc.org...>, 03.04.2012; "Oman Tourism Up 15% in 2011", <http://www.omrannews.com...>, 24.03.2012.
- 12 "Oman Tourism Up 15% in 2011", <http://www.omrannews.com...>, 24.03.2012.
- 13 "Umman'den, İslami bankacılığa izin", *Zaman*, 17.09.2011.
- 14 T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 24.03.2012; "Infra Oman 2011 to be held from Sep 20", *Oman Daily Observer*, 12 Eylül 2011.

- 15 "Enka Umman'da 1.8 milyar \$'lık ihale aldı", *Sabah*, 24.02.2011.
- 16 Veysel Ayhan, "Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel İle Modernite Arasındaki Bir Ülke", s. 41; T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi, <http://www.mfa.gov.tr...>, 06.04.2012.
- 17 Kenneth Katzman, "Oman: Reform, Security, and U.S. Policy", s. 2-3, <http://fpc.state.gov...>, 26.04.2012;
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Oman Ülke Bülteni 2008", <http://arsiv.ntvmsnbc.com...>, 06.04.2012; Background Note: Oman", <http://www.state.gov...>, 06.04.2012.
- 18 Sibel Kalemardoğulu, "Körfez Ülkelerinde Barış ve Huzurun Maliyeti", 12.09.2011, <http://www.21yyte.org...>, 01.04.2012.
- 19 "Umman'a genel bir bakış", <http://www.dunyabulteni.net...>, 01.04.2012.
- 20 "Umman Baharı" ifadesi Marc Valeri'ye aittir. Bkz. Marc Valeri, "The Qaboos-State Under the Test of the 'Omani Spring': Are the regime's Answers up to Expectations?", <http://www.ceri-sciences-po.org...>, 30.03.2012.
- 21 "Umman'da hayat pahalılığı protestosu", *Milliyet*, 17 Ocak 2011.; "Gösteriler Umman'a da sıçradı", *Zaman*, 19 Şubat 2011.
- 22 "Gösteriler Umman'a da Sıçradı", <http://www.usagundem.com...>, 27.03.2012; "Oman clashes: Two killed during protests in Gulf state", <http://www.bbc.co.uk...>; 27.03.2012.
- 23 "Deaths in Oman protests", <http://www.aljazeera.com...>, 27.03.2012.
- 24 "Umman'da protesto gösterileri 3. gününde", *Zaman*, 27 Şubat 2011; "Umman'a genel bir bakış", <http://www.dunyabulteni.net...>, 27.03.2012; "Umman Sultanı Kabus, hükümet değişikliği yaptı", *Zaman*, 26 Şubat 2011.
- 25 "Umman'da hükümet, başkentin kuzeyine asker konuşlandırdı", *Zaman*, 01 Mart 2011.
- 26 "Umman, 50 bin vatandaşına acilen iş verecek", *Zaman*, 28 Şubat 2011.
- 27 "Umman Sultanı Kabus, iki bakanı görevden aldı", *Zaman*, 05 Mart 2011.
- 28 "Sultan Umman'da reform vaad etti", *Zaman*, 14 Mart 2011; "Sultan Umman'da reform vaad etti", *Zaman*, 14 Mart 2011; "Umman'da reform vaadi", *Zaman*, 14 Mart 2011.
- 29 "Umman reformları için keseyi açtı", *Zaman*, 18 Mart 2011.
- 30 "Umman'da demokrasi yanlısı gösteri", *Zaman*, 22 Nisan 2011.
- 31 "Continuing evolution in democratic practice", *Oman Daily Observer*, 14 Ekim 2011
- 32 Yaklaşık olarak 3 milyon nüfusa sahip ülkede 21 yaşın üstündeki nüfus oranı %60 civarındadır. Bölgesel seçim çevresinde yaşayan 520.000 Ummanlı seçmenden yaklaşık 400.000'i en son yapılan seçimlerde oy kullandı. Bkz. "Omanis vote in Shura Council elections", <http://www.aljazeera.com...>, 13.04.2012; "Meclis Ash'shura Seçimleri Başlıyor", <http://www.omanturk.net...>, 01.04.2012.
- 33 Kenneth Katzman, "Oman: Reform, Security, and U.S. Policy", s. 5-6, <http://fpc.state.gov...>, 26.04.2012; "Omanis vote in Shura Council elections", www.aljazeera.com..., 13.04.2012.
- 34 "Greater powers for Majlis Oman", *Oman Daily Observer*, 21 Ekim 2011; T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 24.03.2012; Sultan Al Qassemi, "Arab Monarchies: Surviving the Revolts", 04.11.2011, <http://english.alarabiya.net...>, 13.04.2012.
- 35 "Oman'ın Siyasi Görünümü", T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi, <http://www.>

- mfa.gov.tr..., 30.03.2012; Muhittin Ataman, "Oman Dış Politikası: Gelenek ve Yenilik Arasında Denge Arayışı", *Ortadoğu Analiz*, Mayıs 2010 Cilt 2, Sayı 17, s. 47.
- 36 "Oman's role in world affairs commended", *Oman Daily Observer*, 20 Ocak 2011.
- 37 Muhittin Ataman, "Oman Dış Politikası:Gelenek ve Yenilik Arasında Denge Arayışı", s. 47.
- 38 Hürmüz Boğazı, Umman ve Basra Körfezlerinin bağlanmasını sağlayan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran arasındaki geçittir. Hürmüz Boğazının genişliği 54 kilometredir. Hürmüz Boğazı dünyanın petrol ve doğalgaz ihracatı konusunda en önemli geçitlerden biridir. 2011 verilerine göre günde 17 milyon varil petrol geçişi olmuştur. Hürmüz Boğazı dünya petrol ticaretinin %20'sini, denizyolu ile yapılan ticaretin %35'ini oluşturan en önemli geçiş noktasıdır. Boğazdan geçen petrol ihracatından %85'i Asya pazarlarına gitmektedir. Özdemir Akbal, "Çatışmadan Diplomatik Arayışlara ABD'nin Hürmüz Politikası", 30.01.2012, <http://www.21yyte.org/tr/...>, 24.03.2012; Leyla Melike Koçgündüz, "Enerjinin Dar Boğazı: Hürmüz", 05.03.2012, <http://www.orsam.org.tr/...>, 24.04.2012.
- 39 Media Note, "U.S.-Oman Gulf Security Dialogue", merln.ndu.edu/..., 07.03.2012.
- 40 O. Bahadır Dinçer, "Cumhurbaşkanı'nın Umman Ziyareti İşığında Türk-Arap İlişkileri", <http://www.usak.org.tr/...>, 26.04.2012.
- 41 Kenneth Katzman, "Oman: Reform, Security, and U.S. Policy", s. 5, <http://fpc.state.gov...>, 26.04.2012.
- 42 Kenneth Katzman, "Oman: Reform, Security, and U.S. Policy", s. 9-11.
- 43 "U.S. Embassy and the Modern College of Business and Science Celebrate International Human Rights Day", 11.12.2011, <http://oman.usembassy.gov/pr-12112011.html>, 26.04.2012.
- 44 Geçtiğimiz yıl 12-14 Nisan 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Umman'ı ziyaret etmiş, bu ziyareti sırasında Türkiye-Oman Gümrük İşbirliği ve Karşılıklı İdari Yardım Anlaşması, Türkiye-Oman Arşivler Alanında Mutabakat Zabtı gibi anlaşmalara imza atmıştır. Bkz. T.C. Muskat Büyükelçiliği Bilgi Notları, "Türkiye-Oman İkili İlişkileri", 01.03.2011, <http://Muskat.be.mfa.gov.tr/...>, 12.04.2012.
- 45 T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi, http://www.mfa.gov.tr/ocak_tr.mfa, 30.03.2012.
- 46 T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, <http://www2.tbmm.gov.tr/...>, 01.04.2012.
- 47 "Dr Rawya on Turkey visit", 17 Ocak 2011.
- 48 İpekyolu Kalkınma Ajansı, "Orta Doğu Durum Raporu", Ocak 2011, <http://www.ika.org.tr/...>, 10.04.2012; T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, "Umman", <http://www.ibp.gov.tr/...>, 10.04.2012.
- 49 "Business ties set for growth", *Oman Daily Observer*, 24 Ağustos 2011.
- 50 "Trade, economic ties with Turkey discussed", *Oman Daily Observer*, 20 Eylül 2011.
- 51 "Infra Oman 2011 to be held from Sep 20", *Oman Daily Observer*, 12 Eylül 2011.
- 52 "Oman-Iran Foreign Relations", 21 Temmuz 2011, <http://www.irantracker.org/...>, 10.04.2012.
- 53 Ministry of Foreign Sultanate of Oman, "Oman's Regional and Global Priorities" <http://www.mofa.gov.om/...>, 10.04.2012.
- 54 Ministry of Foreign Sultanate of Oman, "Oman's foreign policy is based on four principles", <http://www.mofa.gov.om/...>, 10.04.2012.
- 55 "İran-Umman askeri görüşmeleri", <http://turkish.farsnews.com...>, 14.04.2012.

- 56 "İran Donanması, Umman sahillerinde!", <http://turkish.farsnews.com...>, 14.04.2012.
- 57 "Qatar-Iran Foreign Relations", <http://www.irantracker.org...>, 15.04.2012
- 58 Ministry of Foreign Sultanate of Oman, "HM greetings to Iran conveyed", <http://www.mofa.gov.om/...>, 10.04.2012.
- 59 "İran, Ortadoğu'nun huzur ve istikrar unsurudur", <http://turkish.farsnews.com...>, 14.04.2012.
- 60 "Omani King Hails Iran's Important Role in Regional Peace, Stability", <http://english.farsnews.com...>, 14.04.2012.
- 61 "Ties renewed", *Oman Daily Observer*, 29 Aralık 2011.
- 62 "India, Oman Extend MOU on Military Cooperation to 2015", <http://investinindia.com...>, 20.04.2012.
- 63 "Oman, India seek ways to promote economic relations", <http://www.risingummah.org...>, 20.04.2012.
- 64 "Oman: \$ 3billion steel plant on anvil", <http://www.risingummah.org...>, 20.04.2012.